

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Slávka Gécová

Využitie prvkov ľudového umenia v edukačnom procese výtvarnej výchovy

2015

Publikácia bola vydaná a financovaná z prostriedkov ESF
v rámci národného projektu Profesionálny a kariérový rast
pedagogických zamestnancov.
ITMS kód projektu 26120130002
ITMS kód projektu 26140230002

**Využitie prvkov ľudového umenia v edukačnom procese
výtvarnej výchovy**

Slávka Gécová

Bratislava 2015

Obsah

Úvod.....	3
1 Slovenskí umelci čerpajúci podnety zo slovenského ľudového umenia.	5
2 História maľby na skle	6
2.1 Pomôcky na podmaľbu na skle	7
2.2 Miešanie farieb s Duvilaxom.	7
2.3 Postup pri maľovaní na skle.	8
3 Výtvarné práce zamerané na prácu s drôtom.	10
3.1 História drotárstva na Slovensku.	10
4 Pracovný list.....	12
4.1 Vytvorenie náušnice inšpirovanej veľkomoravským šperkom	12
5 Plstenie.	14
6 Cigánske tkanice.	17
7 Slovenský ľudový ornament.....	19
8 Práca s papierom	21
9 Modrotlač	22
10 Batikovanie	23
11 Aktivity zamerané na využitie prvkov ľudového umenia v edukačnom procese výtvarnej výchovy	25
Záver.....	34
Zoznam bibliografických odkazov.....	35

Názov: Využitie prvkov ľudového umenia v edukačnom procese výtvarnej výchovy

Autor: Mgr. Slávka Gécová

Recenzenti: Mgr. Andrea Vitteková, PaedDr. Petra Jašurková

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave

Grafická úprava: Mgr. Slávka Gécová

Vydanie: 1.

Rok vydania: 2015

Počet strán: 35

ISBN: 978-80-565-1412-2

Úvod

Vzdelávací program Využitie prvkov ľudového umenia v edukačnom procese výtvarnej výchovy obsahuje jednotlivé moduly zamerané na základné výtvarné techniky našej ľudovej kultúry, ktoré dokáže učiteľ výtvarnej výchovy dobre využiť v edukačnom procese. Sú to výtvarné techniky, v rámci ktorých žiaci získajú zručnosti a vedomosti o remeslách a ľudovom umení našich predkov. Učiteľ ich môže aplikovať dvoma spôsobmi, buď predvedie žiakom klasický spôsob spracovania ľudovej výtvarnej techniky, alebo im ukáže inovatívny prístup a ľudové umenie ostane inšpiráciou pre súčasnú tvorbu.

Vzdelávací program obsahuje aj moduly zamerané na podmaľbu na skle a prácu s drôtom. Ďalším nosným modulom sú výtvarné práce orientované na textilnú tvorbu. Tu sa učiteľ zoznámi s výrobou šitých hračiek, s batikovaním, s plstením a so základmi tkania. Prierezovou témou, ktorá sa dá aplikovať vo všetkých moduloch, sú výtvarné práce zamerané na slovenský ľudový ornament. Rastlinné motívy, pravidelnosť a farebné premeny súvisiace s regionálnymi zvykmi tvoria základné atribúty slovenského ľudového ornamentu. Pre učiteľov výtvarných predmetov má ornament významné využitie a je potrebné ho vnímať ako inšpiračný zdroj pre výtvarné aktivity. Učebný zdroj Využitie prvkov ľudového umenia v edukačnom procese výtvarnej výchovy je zameraný na postupy a návody jednotlivých výtvarných techník, ktoré môže učiteľ výtvarných predmetov priamo využiť vo svojom edukačnom procese.

1 Slovenskí umelci čerpajúci podnety zo slovenského ľudového umenia

Na Slovenku je niekoľko umelcov, ktorí sa venujú vo svojej umeleckej práci aj tvorbe zameranej na podnety z ľudových remesiel.

Silvia Fedorová dokáže využiť krásu paličkovanej čipky na nové inšpirácie. Svoje šperky, klobúky a objekty vytvára prostredníctvom paličkovania, ale ako materiál používa medené, mosadzné a strieborné drôty, ktoré kombinuje s prírodnými vláknami a plastom.

Ľubica Poncik je textilná odevná dizajnérka, ktorá sa venuje tvorbe odevov, ktoré sú inšpirované ľudovou kultúrou. Využíva moderné technológie, prostredníctvom sublimačnej potlače aplikuje na textílie určité vzory plnej a plastickej výšivky. Pri výrobe odevov využíva aj tradičné techniky, ako sú háčkovanie, paličkovanie a pletenie.

Blanka Šperková sa vo svojej tvorbe inšpirovala slovenským drotárstvom, ale vyvinula vlastnú techniku pletenia. Pri pletení dokáže využiť vzdušnosť a transparentnosť pleteného drôteného materiálu.

V súčasnosti sa stretávame s trendom v slovenskom dizajne, ktorý využíva prvky inšpirované ľudovými tradíciami. Podnetnou súťažou pre študentov výtvarných škôl a slovenských dizajnérov je výtvarná súťaž, ktorú každé dva roky realizuje ÚLUV s názvom Kruhy na vode. Základom tejto súťaže je pretvoriť podnety ľudového umenia do súčasného dizajnu.

Pre učiteľov a vychovávateľov je podnetná súťaž v Krajine remesiel, ktorú tiež organizuje každé dva roky ÚLUV. Je zameraná na tradičnejšie vnímanie ľudových výtvarných techník. Zaujímavé je, že ocenení sú nielen žiaci, ale aj výtvarní pedagógovia.

Pre učiteľov výtvarnej výchovy je dôležité, aby žiakov zoznámili s koreňmi slovenského ľudového umenia, aby im otvorili bohatú studnicu nápadov a ľudovej tvorivosti, ktorú môžu pretaviť do dnešnej zaujímavej výtvarnej podoby.

2 História maľby na skle

Pôvod tejto nádhornej výtvarnej techniky môžeme hľadať už v Byzancii, odtiaľ postupne prenikala a šírila sa po Európe. Z našej ľudovej kultúry sa nám zachovali maľby na skle z osemnásteho storočia. Pôvodné námety vznikali kopírovaním malieb a drevorytov. Išlo väčšinou o obrázky svätých a výjavy zo života Ježiša Krista a Panny Márie. Obrázky podmaľby na skle sa predávali na pútnických miestach, ktoré boli často zobrazovaným námetom pre tieto maľby.

Ľudoví maliari si obstarávali sklo v sklárskych hutiach, išlo o menej kvalitné tabuľové sklo s množstvom nerovností a bubliniek, dnes sú tieto nedostatky skla neodmysliteľnou súčasťou zachovalých malieb na skle.

Okrem náboženských motívov sa objavovali aj svetské motívy. Častým námetom bol Jánošík a jeho družina. Zobrazované svetské alebo náboženské motívy sa pridržiavali určitých schém. Dôležitou súčasťou ľudových obrázkov bol rastlinný ornament, ktorý lemoval postavy a architektúru.

S príchodom farebných reprodukcí náboženských obrázkov sa maľba na skle zatláčala do úzadia. Na západnom Slovensku túto tradíciu udržiavala rodina Salzmannovcov, jej posledný člen Alexander Salzmann zomrel v Pate v roku 1959.

Aj v súčasnosti má táto zaujímavá výtvarná technika pokračovateľov. Každý z nich má svoj vlastný rukopis a používa vlastné námety.

Ing. arch. Michal Škrovina pochádza z Martina a patrí k výrazným predstaviteľom slovenského insitného umenia. Má osobitý rukopis a používa zaujímavú farebnosť. Medzi jeho časté námety patria ročné obdobia, fašiangy – sprievod masiek, zabíjačka, historické motívy Bitka pri Moháči, povesti o Margite a Besnej a mnohé ďalšie. Valérie Beňačková, povolaním učiteľka výtvarnej výchovy, žije v Prahe. Z jej obrázkov vyžaruje príjemná, priam rozprávková atmosféra. Používa veľmi príjemnú farebnosť.

M. Škrovina: Tatko chytá lipne
pod Oravským hradom, 1979

V. Beňačková: Muzika na moste

2.1 Pomôcky na podmalbu na skle

Najvýhodnejšie sú temperové farby, ktoré miešame s lepidlom Duvilax LS – 50 (obyčajným, ktorý je určený na drevo a papier, nie rýchlo schnúci Duvilax), iné disperzné lepidlá by nám časom mohli praskať. Toto lepidlo bude po zaschnutí číre a nebude meniť farbu na obrázku.

Ďalšími pomôckami sú tenký akvarelový štetec na kontúru č. 1 a o niečo hrubšie akvarelové štetce na maľbu, očistené sklo hrúbky 3 milimetre, predloha, podľa ktorej budeme maľovať (podložíme ju pod sklo), mištičky na miešanie farieb.

2.2 Miešanie farieb s Duvilaxom

Farby môžeme miešať v plastových alebo sklenených miskách. Farbu miešame s troškou vody a určitým pomerom lepidla. Pomer farby a lepidla tvoria približne 3 diely farby a 2 diely lepidla. Ak sa nám zdá farba hustá, pridáme po troške vodu. Farba musí mať určitú hustotu, nemôže byť ani riedka, ani príliš hustá. Správne namiešaná farba zanecháva lesklú čiaru. Farba sa po zaschnutí nesmie zotierať. Ak by sme dali málo lepidla, mohlo by sa nám stať, že maľba by sa začala rozpíjať. Ak si namiešame viac farby a nezužitkujeme ju celú, môžeme mištičku uzavrieť priesvitnou potravinovou fóliou, alebo ju dobre uzavrieť do fľaštičky od liekov. Farbu na podmalbu na skle nanášame ľahko, citlivejšie, bez rozotierania.

2.3 Postup pri maľovaní na skle

Táto výtvarná technika si vyžaduje postupné kroky. Hrúbka skla by mala byť okolo troch milimetrov. Ak pracujeme so sklom, ktoré sme si narezali sami alebo ho máme od sklenára, je potrebné, aby sme si ostré hrany zjemnili brúsnym kameňom. Každé sklo, na ktoré budeme maľovať, očistíme saponátom proti mastnote z obidvoch strán. Ak by sme sklo neočistili a dôkladne neosušili, mali by sme problém pri nanášaní farieb. Tam, kde by ostalo mastné miesto, by sa nám farba sťahovala, alebo by sa mohla začať časom odlupovať. Pri podmaľbe na skle môžeme pracovať s temperovými farbami, ktoré spracujeme s lepidlom, ďalej môžeme pracovať s olejovými farbami, do ktorých pridávame prípravky na urýchlenie schnutia, zároveň môžeme pracovať s akrylovými farbami, ktoré používame bez lepidla. Ak by sme sa rozhodli pracovať s plagátovými farbami, musíme ich zmiešať s duvilaxom. Pri podmaľbe na skle pracujeme podľa presných zákonitostí. Postupujeme od detailov k celku. Pod očistené sklo si dáme vlastnoručne prekreslený obrázok, ktorý chceme maľovať, a môžeme nanášať kontúru. Pôvodne sa na ľudových obrázkoch objavuje červenohnedá kontúra, v súčasnosti sa používa čierna kontúra alebo rôznofarebné kontúry. Pri maľbe kontúry si vyberáme tenký štetec na akvarel s mäkkými štetinami, hrúbka 1. Kontúru môžeme maľovať temperou zmiešanou s lepidlom Duvilax alebo môžeme používať kvalitné umelecké tuše, ktoré sa dajú nanášať aj pierkom, prípadne pekná kontúra sa dá urobiť aj olejovými farbami.

Po nanesení necháme kontúru dobre zaschnúť, ak sa už neleskne, môžeme farebne vyplňať jednotlivé plošky. S vodou pracujeme opatrne. Ak si namočíme štetec do vody, hneď ho otrieme do handry. Musíme si uvedomiť, že sklo nie je papier alebo plátno, prebytočná voda by nám mohla začať rozpíjať farby. Správne by mal byť farbou zatretý celý obrázok, musíme počítať s tým, že namaľované detaily alebo dôležité časti by sme nemali dávať až na okraj obrázka, pretože by sme ich mohli prekryť okrajom rámu.

Postup pri podmaľbe na skle: začíname od detailov, to znamená, že najprv vytvoríme napr. žilky na liste, až potom ho vyfarbíme. Ak pracujeme napríklad so snehom, najprv na zimnom obrázku namaľujeme vločky, potom namaľujeme postavy, stromy a chalupy a potom pozadie. Ak maľujeme tvár, najprv namaľujeme kontúru tváre, potom urobíme bodky v očiach – zreničky, ktoré necháme zaschnúť, a natrieme oči bielou farbou – ako bel'mo, potom natrieme líčka, pery a na záver vymaľujeme tvár telovou farbou. Musíme si uvedomiť, že obrázok maľujeme zo zadnej strany a dívame sa naň z prednej strany. Ak by sme chceli mať v maľbe

aj písmo, musíme písať odzadu a otočiť aj písmená. Môžeme pracovať tak, že si na pauzovací papier napíšeme text a otočíme ho, tak ho prepíšeme na obrázok. Ak sa rozhodneme vymaľovať väčšiu plochu jednou namiešanou farbou, je potrebné, aby sme si z daného odtieňa namiešali dostatočné množstvo, ináč by sa mohlo stať, že by sme mali viditeľné prechody. Maľba na skle sa dá opraviť len do určitej miery. Ak sa nám nepáči kontúra, môžeme ju po miernom zaschnutí zlupnúť opačnou stranou štetca. Týmto spôsobom môžeme opraviť aj menšie kúsky maľby.

Maľba na skle je nádherná výtvarná technika. Spočiatku, kým objavujeme zákonitosti maliarskej techniky, môžeme kopírovať majstrov tohto remesla a postupne si začneme vytvárať vlastný štýl. V školskej praxi je podmaľba na skle veľmi obľúbená, môžeme s ňou pracovať na hodinách výtvarnej výchovy alebo v rámci tvorivých dielní, pričom žiaci veľmi rýchlo pochopia jej zákonitosti, dokážu byť tvoriví a neboja sa experimentovať.

A. Čierniková: Prekresľovanie motívu na podmaľbu na skle, žiacka práca

A. Čierniková: Namaľovanie kontúry a kolorovanie obrázka, žiacka práca

3 Výtvarné práce zamerané na prácu s drôtom

Pri práci s drôtom v školských podmienkach musíme mať na zreteli v prvom rade to, aby sme dodržiavali opatrnosť a bezpečnosť. Ostré konce drôtu je potrebné zahnúť, aby sme neublížili spolusediacim. Keď striháme drôt kliešťami, dávame pozor, aby drobné úlomky nevystreľovali do okolia, pretože by mohlo dôjsť k vážnemu úrazu. Pri práci s kliešťami pracujeme opatrne.

3.1 História drotárstva na Slovensku

Drotárstvo bolo spočiatku využívané ako domáca výroba, ktorej sa venovali muži, ženy aj deti. Postupne sa z neho vyvinulo vandrovné zamestnanie, ktorému sa venovali muži. Najväčší rozvoj drotárstva zaznamenali oblasti, ktoré boli chudobnejšie, a preto boli muži nútení odchádzať pracovať do iných miest a krajín. Drotárstvo bolo najrozšírenejšie v oblasti Kysúc, Spiša a Trenčína. Pôvodným poslaním drotárov bola oprava hrnčiarskeho riadu, neskôr opravovali plechový riad a popri tom predávali aj vlastné výrobky. Časť drotárov sa dostala aj do USA, Ruska, Maďarska a Nemecka. Dokázali zakladať vlastné dielne a ich práca získala obdiv.

Ukážky výtvarných prác zo vzdelávania

4 Pracovný list

4.1 Vytvorenie náušnice inšpirovanej veľkomoravským šperkom

Pomôcky na tvorbu náušníc:

- 6 korálikov rozličnej veľkosti,
- strieborný drôt na kostru, hrúbka od 0,6 mm až po 0,8 mm, dĺžka 2 x 4 cm,
- kliešte na cvikanie,
- ketlovacie kliešte,
- 2x afroháčik.

Holiare, okres Komárno, 7. storočie n. l.

Strieborná pozlátená náušnica ozdobená granuláciou

Postup práce

Drôt hrúbky 0,6 – 0,8 mm odstrihneme pomocou klieští na potrebnú dĺžku, spočítame dĺžku korálikov + dĺžku na dve očká na ukončenie, na dolnom konci náušnice vytvoríme pomocou ketlovacích klieští očko, navlečíme korálky, na hornom konci náušnice vytvoríme očko, do ktorého vsunieme afroháčik.

5 Plstenie

Nie je to pôvodná slovenská ľudová technika, na Slovensku sa vlna spracovávala najprv tkaním, až následne sa valchovala. I tak sa v súčasnosti technika plstenia stala veľmi obľúbená pre jej všestranné využitie. Môžeme z nej tvoriť drobné ozdoby, kvety, hračky, pomocou plstenia môžeme vytvárať nádherné obrázky suchou a mokrou technikou. Medzi obľúbené výrobky z plsti patria taštičky a púzdička.

Pomôcky na mokré plstenie: česance ovčej vlny, miska s teplou vodou, mydlo na pranie a igelitový obrus na prekrytie stola, starší uterák.

Pomôcky na suché plstenie: česance ovčej vlny, špeciálna ihla na suché plstenie, podložka na suché plstenie alebo špongia, formičky na vykrajovanie cesta.

Tvorba jednoduchých guliek

Pri tvorbe guliek si vyberieme farebnú alebo bielu vlnu na plstenie a začneme ju v rukách formovať do guľôčky, je dôležité, aby sa v posledných vrstvách neobjavili žiadne výrazné záhyby, ale aby sme vlnu pekne formovali do guľata. Keď máme guľôčku vyformovanú do požadovaného tvaru a veľkosti, namočíme si ruky do teplej vody, namydlieme si ich mydlom na pranie. Guľôčku formujeme v rukách pomocou mydlovej peny, musíme tlačiť na plst', aby sa nám podarilo guľôčku správne zaplstiť.

Tvorba obrázka mokrým plstením

Pomocou tejto techniky môžeme vytvárať nádherné obrázky, je dôležité dodržiavať správne ukladanie plsti ako podkladu. Plst' rozkladáme v troch tenkých vrstvách stále do kríža, aby mohla vzniknúť pevná väzba medzi vláknami. V prvej vrstve česance plsti ukladáme sprava doľava, v druhej vrstve plsti ukladáme krížom na prvú vrstvu, česance vlny ukladáme krížom zhora nadol, v tretej vrstve budeme opäť ukladať česance vlny sprava doľava. Na tretiu vrstvu ukladáme obrázok z farebných plstenných česancov.

Obrázok potom otočíme na rubovú stranu a začneme so zaplšťovaním. Namydlíme si ruky mydlom na pranie a obrázok pokropíme mydlovou penou. Ďalej určitý čas zaplšťujeme krúživým pohybom a tlakom rúk plstený obrázok najprv z rubovej a potom z lícnej strany.

Použitie kartónu ako formy na taštičku. Kartón potom obalíme plšťou.

Ukážka mokrého plstenia

Pri tvorbe taštičky postupujeme podobne, ale potrebujeme si z kartónu vystrihnúť formu na tašku alebo puzdierko. Počítame s tým, že vlna má tendenciu zrážať sa približne 20 až 30 percent, preto s tým musíme počítať a formu si urobíme o niečo väčšiu. Z kartónu si vystrihneme formu potrebnej veľkosti, obalíme ho celý igelitom a dáme na vyskladaný obrazec. Celý kartón obalíme plšťou, vytvoríme akoby vankúšik, ktorý musíme zaplstiť najprv z rubovej a potom z lícnej strany. Zaplšťujeme pomocou peny z mydla na pranie, pomalými, krúživými pohybmi spracovávame plšť rukami, ale pri tom je potrebné, aby sme v rukách vytvorili aj potrebný tlak. Pri zaplšťovaní si môžeme pomôcť aj tým, že použijeme starý uterák, doň zarolujeme zaplstenú taštičku alebo obrázok a ďalej pokračujeme v zaplšťovaní, akoby sme valkali cesto.

Hotová plstená taštička

Hotové plstené obrázky

6 Cigánske tkanice

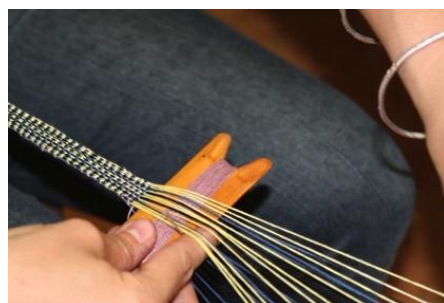
Na cigánske tkanice sú potrebné špecifické pomôcky, a to doštička a člnok, bavlnky, nite a špagát na priviazanie.

Doštička na cigánske tkanice má vyvítané dierky, ktoré sa striedajú s medzierkami. Do medzierok aj do dierok navliekame nite alebo bavlnky a vytvoríme tak osnovu. Dĺžka nite závisí od toho, akú veľkú chceme mať tkanicu, plus 40 cm navyše, aby sme mohli pohodlne pracovať s doštičkou pri vytváraní tkanice. Na jednom konci všetky nite zviažeme do uzlíka a začneme navliekať osnovu. Do dierok navliekame bavlnu jednej farby a do medzierok navliekame bavlnu druhej farby. Člnok slúži na natočenie útkovej nite. Na navliekanie použijeme hrubšiu bavlnku alebo špagát. Útkovú niť uzlíkom priviažeme k osnovným šnúrkam. Na jednej strane máme navlečenú osnovnú niť, na konci ktorej je uzol s priviazaným útkom. Navlečíme hrebeň na cigánske tkanice, druhý koniec osnovných nití previažeme takisto do uzla, ale najprv musíme vyrovnať osnovnú niť niekoľkonásobným prečesávaním. Pri tejto činnosti môžeme pracovať vo dvojiciach. Jeden z dvojice bude držať navlečenú osnovu s hrebeňom a druhý bude prečesávať hrebeňom osnovnú niť tak, aby sa nite pekne narovnali a upevnili. Na druhom konci osnovných nití urobíme uzol, do ktorého navlečíme špagát, ktorý obtočíme okolo seba. Týmto spôsobom máme upevnenú jednu stranu osnovných nití a druhý koniec osnovných nití musíme priviazať o pevný bod, napríklad o radiátor, o nohu stola alebo o stoličku. Tkáme tak, že nite máme napnuté, hrebeň je položený v strede. Keď ho jednou rukou nadvihujeme, do vnútra osnovných nití vložíme

člnok s útkovou niťou, člnkom k sebe nite zatláčame. Keď prevlečieme osnovnú niť, hrebeň spustíme, tým sa nám vymení farba osnovných nití a znova prevlečieme cez osnovu útkovú niť s člnkom, nite člnkom zatlačíme, po prevlečení útkovej nite hrebeň znova nadvihujeme. Nadvihovaním a spúšťaním hrebeňa sa nám mení farba osnovných nití, čím sa strieda farebnosť tkanej šnúrky.

Táto technika sa využívala na drobné ozdobné predmety ako výzdoba kroja. Dnes si touto technikou môžeme vyrobiť pôsobivý náramok, šnúрку na kľúče na mobil, ale rovnako si môžeme ozdobiť šaty. Pri tejto textilnej technike využijeme rozličné kúsky z bavlnených, vlnených alebo syntetických nití.

Ukážka postupu práce pri cigánskych tkaniciach (zdroj: archív autorky)

7 Slovenský ľudový ornament

Výzdoba ornamentom mala v slovenskom ľudovom umení dvojakú funkciu, a to ozdobnú a účelovú, napríklad ornamentálne kovanie poriska valašky malo spevňovaciu funkciu, zároveň nesmieme opomenúť symbolický význam ornamentu, napríklad znázornenie stromu života.

Slovenský ľudový ornament môže mať vzor: rastlinný, geometrický, antropomorfný, zoomorfný predmetný. Ornamentálne prvky môžu byť zoskupené do rozličných kompozícií, najčastejšie sa vyskytovala pásová kompozícia, pri ktorej ornamentálne prvky na seba pravidelne nadväzovali v rozlične širokých pásoch. Druhou obľúbenou kompozíciou bola osová kompozícia, jej základ tvoril bohato zdobený kvetinový ker. Na zdobenie kachlíc, mís a tanierov bola využívaná centrálna kompozícia, pri nej centrum ornamentu súvisel s centrom daného predmetu.

Rastlinný ornament je vytvorený štylizovanými rastlinnými prvkami ako ruža, ľalia, granátové jablko a klinček. Základom štylizácie ornamentu je centrálna os, ku ktorej sa zbiehajú alebo od ktorej vychádzajú vetvy, lístky a ozdobné prvky. Symboliku lásky znázorňoval kvet vyrastajúci priamo zo srdca. Ornamenty s rastlinnou tematikou nachádzame na výšivkách, v nástennej maľbe, na maľbe na nábytku, na maľbe na skle a pri výzdobe kraslíc. Ruža má niekoľko symbolických významov, po stáročia predstavuje tento kvet symbol lásky, v kresťanskej mytológii červená ruža predstavuje Kristovu krv, biela ruža znázorňuje nepoškvrnenosť Panny Márie. V ľudovej ornamentike sa ruža znázorňuje v geometrickej podobe ako ružica alebo rozeta, ktorej základ tvorí kríž. Rozeta môže byť geometrická hviezda 4-, 6- až 8- lupeňová. Rozeta, ktorá mala kruhovú formu, často predstavovala slnko. Ruža mala v barokovej ornamentike realistickejšiu podobu, nachádzame ju ako ozdobný prvok na keramike, nábytku, na skle a na výšivke.

Tulipán sa v ľudovej ornamentike znázorňuje ako kalichovitý kvet s tromi až piatimi kalichovitými lupeňmi, klinček má v rastlinnej ornamentike vejárovitý kvet s jemnými zárezmi, do európskej ornamentiky sa tieto kvety dostali prostredníctvom tureckej ornamentiky.

Geometrický ornament býva zväčša usporiadaný do pásovej kompozície, vzorovaný je z abstraktných geometrických prvkov lineárnej alebo kruhovej formy. K lineárnym vzorom geometrickej ornamentiky patria štvorec, šachovnica a vlnovka, ku kruhovým vzorom geometrickej ornamentiky patria ruža, rozeta, kruh a svastika.

Geometrický a rastlinný ornament sa mohli prelínať aj antropomorfným zobrazením. Najčastejšie ide o štylizované zobrazenie ľudského páru, postavy pastierov, baníkov, motív Jánošíka. Súčasťou podmaľby na skle sa stali motívy Piety a Madony s dieťaťom. V priebehu 20. storočia sa vo figurálnom rezbárstve, v keramike a vo výšivke prejavujú motívy znázorňujúce život na dedine a ľudí pri práci.

8 Práca s papierom

Prvky slovenského ľudového umenia môžeme pretaviť do súčasnej podoby práce s papierom. Pri týchto výtvarných aktivitách si žiaci precvičia strihanie, jemnú motoriku a kombinovanie farieb. Ako inšpiráciu práce s papierom si môžeme zobrať slovenskú ornamentiku. V slovenskom ľudovom umení sa stretávame s tvorbou papierových kvetov v oblastiach Liptova. Používali sa na výzdobu hrobov, krížov a domácich oltárikov.

Ukážky výtvarných prác zameraných na prácu s papierom od účastníkov vzdelávania

Ukážky výtvarných prác z papiera od študentov

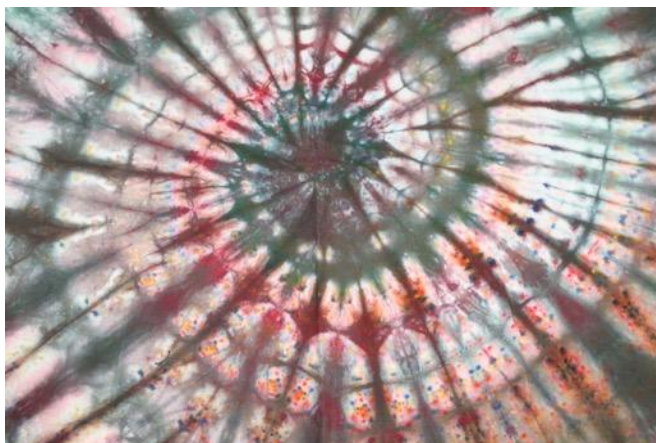
9 Modrotlač

Modrotlačová látka vzniká farbením bavlnenej látky modrým farbivom indigom, ktoré je rastlinného pôvodu. Vzorovanie sa dosiahlo tým, že na bielu bavlnenú látku sa ručne odtláčali vzory prostredníctvom vyrezávaných drevených foriem. Na drevené formy sa naniesla špeciálna krycia kaša – pap, jej výrobu si remeselníci prísne strážili a receptúra na výrobu papu sa odovzdávala z pokolenia na pokolenie ako rodinné dedičstvo. Vzorované plátno sa nechalo zaschnúť a potom sa máčalo vo veľkých kadiach s indigovým roztokom. Zvyšky papu sa odstraňovali máčaním v roztoku kyseliny sírovej. Formy na modrotlač mohli byť buď vyrezávané z dreva, alebo boli drevené, vybíjané mosadznými plieškami a drôťmi. Spočiatku sa vzorovanie nanášalo ručne, neskôr strojom. Okrem modrobielej modrotlače mohlo byť vzorovanie aj žlté, zelené, bledomodré a oranžové. Najstaršia zachovaná modrotlač je z 18. storočia z Kremnice a Dobšinej, v 19. storočí sa táto technológia presadila v ľudovom odevu. Jednotlivé regióny mali svoje charakteristické vzorovania. V súčasnosti túto tradíciu na Slovensku udržiava Peter Trnka.

10 Batikovanie

Tento spôsob farbenia látky sa k nám dostal z oblasti Jávy a v Európe sa rozšíril v 18. storočí. Vzorovanie sa docielilo nanašaním vosku na látku a následným farbením. Podobný princíp sa objavil aj pri tvorbe kraslíc. V okolí Piešťan využívali pri vzorovaní bavlnenej látky alebo plátna šitú alebo vyvážovanú batiku.

Pomôcky potrebné na sypanú batiku: farby na textil rozličných odtieňov, rukavice, igelitový obrus na stôl, soľ, ocot, vedro, miska a vrecká do mikrovlnnej rúry, bavlnené tričko alebo látka.

Batikovanie je aj v súčasnosti stále obľúbený spôsob farbenia látok, veľmi populárne sú zaujímavé vyvážovania pomocou kamienkov alebo korálikov. Rozličným skladaním látky dosiahneme zaujímavé vzorovanie. Pre žiakov si môžeme zvoliť zaujímavý postup batikovania, takzvanú sypanú batiku. Tričko alebo látku, ktoré sme sa rozhodli farbiť, najprv namočíme do vody s roztokom soli. Slaný roztok vytvorí prístupnejšie vlákna pre textilné farby. Z látky alebo trička vytvoríme postupným zatačaním špirálu, špagátom špirálu previažeme. Látку preložíme na noviny a potom zoberieme farby na textil a postupne sypeme dve až tri farby. Látку otočíme na druhú stranu a opäť nasypeme farbu na textil. Takto pripravenú látku vložíme do mikroténového vrecka, mikroténové vrecko s látkou dáme do misky, do vrecka na látku nalejeme zľahka pohár vody, mikroténové vrecko zľahka uzavrieme tak, aby z neho mohla vychádzať para. Vodu nalejeme aj do misky okolo vrecka s látkou. V mikrovlnnej rúre stabilizujeme na výkone 800 watov tri minúty, potom misku

vyberieme. Ak je vo vrecku málo vody, dolejeme ju a potom vrecko otočíme a trojminutový proces stabilizovania v mikrovlnnej rúre opakujeme. Látku po fixácii vyberieme, rozviažeme, vypláchneme a dáme do vody s octom, aby sme zafarbenú látku stabilizovali. Po vysušení látku vyžehlíme a tým ju fixujeme.

Postup pri vytváraní sypanej batiky

11 Aktivity zamerané na využitie prvkov ľudového umenia v edukačnom procese výtvarnej výchovy

Praktická časť publikácie obsahuje príklady výchovno-vzdelávacích aktivít, ktoré sú zamerané na aplikáciu prvkov ľudového umenia vo vyučovacom procese výtvarnej výchovy. Uvedené aktivity boli realizované v rámci aktualizáčného vzdelávania a výstupy týchto aktivít, ktorých autormi sú účastníci vzdelávania, boli spracované a upravené autorkou v súlade so zameraním učebného zdroja. Tvoriví pedagógovia ich môžu využívať v praxi a zároveň ich môžu dopĺňať a rozširovať.

Aktivita: Papierový objekt inšpirovaný ľudovým umením – modrotlačou

Autorka: Mgr. Katarína Rybárová, SSUŠ Háľkova 22, Žilina

Téma: Papierový odevný doplnok

Veková skupina: 1. ročník SSUŠ (15 – 16 r.)

Časový rozsah: krátkodobý projekt – 1 mesiac

Ciele pre učiteľa:

- priblížiť študentom tradičné výtvarné techniky ľudovej kultúry,
- ukázať možnosti prepájania súčasného dizajnu s ľudovou tradíciou,
- podnecovať študentov k tvorivosti,
- naučiť študentov tvarovať papier pomocou rôznych postupov a techník,
- nacvičiť technické zručnosti pri spracovaní papiera.

Pomôcky pre učiteľa: prezentácia, literatúra s ukážkami modrotlače.

Pomôcky pre študentov: papier, lepidlo, nožnice, pravítko, orezávač, biely tuš, pierko, gélové pero.

Výtvarné techniky: strihanie, rezanie, ohýbanie a lepenie papiera, kaširovanie, kresba tušom a pierkom, gélovým perom.

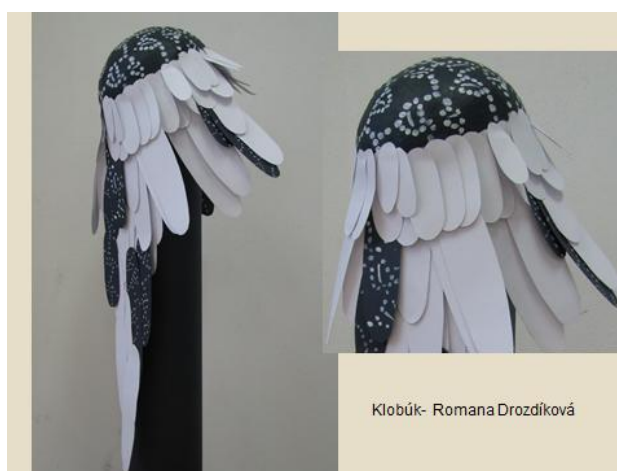
Formy: edukačná aktivita, individuálna práca a skupinová práca.

Metódy: výtvarný problém ako motivácia; demonštračná metóda, pozorovanie; práca s literatúrou, digitálnou technikou; motorické precvičovanie zručností; rozbor študentských prác.

Pracovný postup:

Študenti dostali za úlohu vytvoriť návrhy na papierový objekt – odevný doplnok inšpirovaný modrotlačou. Projekt prebiehal počas 1 mesiaca na hodinách praxe. V prvej fáze zbierali informácie a materiály o danej problematike. Ďalšou úlohou bolo vytvoriť návrhy na danú tému tak, aby spojili tradičnú umeleckú techniku s trendmi súčasného dizajnu. Súčasťou projektu bola aj teoretická časť – rešerš, v ktorej zozbierané informácie spracovali a opísali inšpiračné zdroje a spôsob aplikácie modrotlače na odevný doplnok. V druhej fáze projektu študenti tvorili 3D papierový objekt vybraný spomedzi množstva návrhov. Technika bola zvolená individuálne podľa charakteru objektu. Časť študentov pracovala skladaním geometrických telies, segmentov do požadovaného tvaru, iní tvorili doplnky kaširovaním. Všetci pracovali s papierom. Problém spočíval v náročnosti spracovania materiálu, ktorý je krehký a ťažko sa prispôsobuje reliéfu – v ich prípade ľudskému telu. Mali tak možnosť precvičiť si praktické zručnosti pri spracovaní papiera. Objekty dotvárali modrotlačovým rastrom. V ďalšej fáze študenti v rámci 1 vyučovacej hodiny svoju prácu obhajovali pred spolužiakmi a vyučujúcim, pričom objekty vopred nafotili a nainštalovali do priestoru učebne. Záverečnú fázu tvorilo hodnotenie a sebareflexia, pričom študenti najskôr sami hodnotili svoju prácu na základe vopred stanovených kritérií – hodnotenie sa týkalo kreativity, kvality spracovania materiálu a úrovne aplikácie tradičnej techniky v novom kontexte moderného dizajnu. Nakoniec bodovým systémom ohodnotil vyučujúci práce študentov a konfrontoval ho s ich sebahodnotením.

Výsledné práce študentov:

Aktivita: **Batikovanie**

Autorka: Mgr. Soňa Kuklovská

Tematický celok: Odevný dizajn

Ročník: šiesty

Časový rozsah: 2 hodiny

Pomôcky pre učiteľa: špagát, nožnice, textílie, farba na textil – Dúha, soľ, ocot, staré hrnce.

Pomôcky pre žiakov: špagát, nožnice, bavlnené tričká, farba na textil – Dúha, soľ, ocot, staré hrnce.

Výtvarná technika: batikovanie.

Cieľ: Vytvoriť batikované tričko.

Formy: samostatná práca.

Metódy:

- motivačné – motivačné rozprávanie, motivačný rozhovor, vysvetľovanie, rozhovor, demonštrácia,
- fixačné – opakovací rozhovor, hodnotenie.

Motivácia:

V úvode hodiny sa učiteľka rozprávala so žiakmi o tom, ktorú farbu majú radi, či už niekedy batikovali, prípadne farbili svoje oblečenie. Motivovala ich ukážkami textílií, ktoré sama farbila.

Pracovný postup:

V úvode hodiny učiteľka vysvetlila žiakom pracovný postup pri batikovaní. Podmienkou práce boli bavlnené tričká, ktoré si mali žiaci priniesť. Celá trieda sa dohodla, že na farbenie použije modrú farbu. Žiaci pracovali samostatne a niekedy si vzájomne pomáhali zaviazať špagátik. Väčšinou vytvárali kruhy na stred trička, ale aj rôzne po celom tričku a jeden žiak tričko skladal ako harmoniku.

Reflexia:

Žiaci splnili cieľ hodiny: oviazali tričká špagátom, zafarbili farbou na textil, odviazali špagát zo zafarbených tričiek. Čakalo ich veľké prekvapenie. Každé tričko bolo originálom. Do tvorivého procesu sa zapojili všetci žiaci vrátane učiteľa. V triede vládla pohodová atmosféra, žiaci si vzájomne pomáhali. Práca ich bavila a v ich očiach bolo badať veľké očakávanie, ako

bude ich tričko vyzerat', keď bude zafarbené. Zaujímavé bolo sledovať žiakov pri odväzovaní špagátikov. Veľmi sa tešili, keď videli vzniknutý vzor.

Hodnotenie:

Práca bola pre žiakov zaujímavá. Celá trieda bola so svojou prácou spokojná. Ich spokojnosť bola umocnená i pochvalou kolektívu. Veľmi ich potešila i pochvala zo strany pedagógov, keď si tričká obliekli. Napokon sa všetci na pamiatku odfotili.

Výsledná práca žiakov:

Aktivita: **Podmaľba na skle**

Autorka: Alena Čierniková

Tematický celok: Podnety tradičných remesiel

Časový rozsah: 3 hodiny

Použité médium: temperové farby, tekuté lepidlo (Duvilax)

Metódy: samostatná práca.

Pomôcky pre učiteľa: literatúra o podmaľbe na skle, dataprojektor, internet, ukážky podmaľby na skle, obrázky s veľkonočnou tematikou, saponát na odmastenie skla, papierové utierky.

Pomôcky pre žiaka: sklo formátu A4, vlastný návrh na obrázok, temperové farby, Duvilax, tenký okrúhly štetec č. 1, č. 6, nádoba na vodu, paleta, obrus na lavicu.

Ciele pre učiteľa:

- oboznámiť žiakov s technikou podmaľby na skle,
- vysvetliť žiakom základné princípy techniky,
- naučiť žiakov opačný postup maľby – od detailov k pozadiu,
- sprostredkovať žiakom zážitok z pre nich netradičnej techniky.

Ciele pre žiakov:

- namaľovať vlastný obrázok podmaľbou na skle,
- zvládnuť techniku podmaľby,
- vedieť nanášať tenkú súvislú líniu kontúry,
- vedieť nanášať farby na sklo v súvislej nepriehľadnej vrstve.

Motivačný proces:

Obrázky maľované technikou podmaľby na skle bývali súčasťou sedliackych domov po celej strednej Európe hlavne v 18. a 19. storočí. Základným rozdielom oproti maľbe na papieri je to, že na sklo sa maľuje z jednej strany a na výsledný obrázok sa pozeráme z druhej strany. Postup maľby je opačný, najprv maľujeme detaily a postupne ich prekrývame a pozadie maľujeme ako posledné. Do Európy sa táto technika rozšírila z Byzancie a Alexandrie. V renesančnej dobe sa jej centrom stali Benátky. Najvýznamnejšími oblasťami maľby na skle boli Šumava, Krkonoše, Orlické hory, kde sa nachádzali sklárne. Obrázky na skle sa predávali na púťach, jarmokoch a trhoch.

Slovenská ľudová maľba na skle zobrazuje dva námety:

1. svetský, reprezentujúci jánošíkovskú družinu,
2. náboženský.

Naše maľby sa vyznačujú charakteristickými znakmi. Farebnosť obsahuje čisté, nelomené tóny v kombinácii s bielou, žltou, tehlovočervenou, zelenou, zlatou a čiernou. Prínosom slovenskej maľby je najmä kvetinový dekor.

Postup práce:

Žiaci si pripravlia pomôcky – čiernu temperovú farbu, lepidlo, paletu alebo miskú, lavicu si prekryjú obrusom proti znečisteniu. Na lavicu položia pripravený návrh alebo prefotený obrázok formátu A5 s veľkonočnou tematikou. Sklo odmastia a utrú dosucha. Čiernu temperu si rozriedia s trochou vody a lepidla na požadovanú hustotu. Tenkým štetcom maľujú kontúry, začínajú v hornej časti obrázka a dávajú pozor, aby si kontúry nerozmazali. Po zaschnutí pokračujú v nanášaní farieb na jednotlivé plochy. Učiteľ nezabúda žiakom pripomínať opačný postup maľby – najprv maľujú detaily, potom pozadie. Učiteľ kontroluje správnu hustotu farieb a spôsob kladenia farieb na sklo. Žiaci postupne prekryjú celú plochu skla. Po zaschnutí v závere vytvoria poslednú podmaľbu jednou základnou farbou. Po úplnom zaschnutí žiaci vidia z opačnej strany výsledok svojej práce.

Reflexia a hodnotenie:

Hlavným cieľom hodiny bolo ukázať žiakom, že tvorivá práca na hodinách výtvarnej výchovy môže byť zábavná a inšpiratívna, žiaci získali nové vedomosti o podmaľbe na skle, naučili sa nový spôsob práce s farbami. Žiakom sa vyučovacia hodina páčila, práca ich bavila, celá trieda veľmi pekne pracovala a žiaci boli so svojou prácou spokojní. Ich výtvarné diela boli farebne výrazné, dodržali zvolenú tému, niektorí zostali na svojich dielach pracovať aj

po vyučovaní, keďže časová dotácia jednej hodiny nie vždy umožní dané aktivity dokončiť. V závere tretej hodiny žiaci odprezentovali výsledky svojej práce, zhodnotili svoje diela. Autori prác mali možnosť zhodnotiť svoje pocity, čo sa im páčilo pri práci a čo nie. Zhodnotili tiež výhody a nevýhody podmaľby na skle. K výhodám zaradili sýte farby, podložený obrázok, ktorý im zjednodušil prácu, dobré nanášanie farby na sklo. Nevýhody: maľba sa nedala opraviť, keďže sa maľuje opačným postupom, museli rozmýšľať dopredu, čo

všetko chcú dať na obrázok. Zaradenie tradičných remesiel bolo pre žiakov príjemným oživením činnosti na hodine výtvarnej výchovy a stretlo sa s pozitívnou reakciou.

Aktivita: **Plstenie a tkanice**

Autorka: Mgr. Katarína Pappová

Tematický celok: Ľudové remeslá

Ročník: 2. ročník druhej časti prvého stupňa základného štúdia ZUŠ

Časový rozsah: 6 vyučovacích hodín = 2 vyučovacie bloky

Pomôcky pre učiteľa: internet a ukážky jednotlivých prác, varná kanvica.

Pomôcky pre žiakov: plst', ihly na plstenie, podložky, vykrajovačky, bublinková fólia, mydlo na pranie, miska na vodu, uterák, koráliky, flitre, bavlnená priadza, doska na tkanice, ihla, niť.

Výtvarné techniky: plstenie, tkanie, šitie.

Ciele:

- rozvíjanie tvorivosti a fantázie,
- osvojenie si nových výtvarných techník a ich kombinácií,
- hľadanie nového uplatnenia výrobkov.

Formy: vyučovacia hodina.

Metódy: samostatná práca pod vedením učiteľa.

Motivácia:

Prostredníctvom ukážok pedagóg oboznámi žiakov s novými technikami. Diskutujú o ich možnom využití v bežnom živote.

Pracovný postup:

Počas prvého vyučovacieho bloku sa venujeme suchému a mokrému plsteniu. Pri technike suchého plstenia si žiaci vyberú farebnú plst' podľa vlastného vkusu. Pripravujú si podložky na plstenie. Do kovových vykrajovačiek umiestnia plst' a špeciálnou ihlou plstia, kým nedosiahnu želaný efekt. Následne môžu aplikovať plst' inej farby a proces opakujú. Pri

technike mokrého plstenia si najskôr pripravíme vhodné pracovné prostredie. Do misky si dáme horúcu vodu a pripravíme si mydlo na pranie. Na suchom pracovisku si žiaci pripravia z plsti guľôčky, ktoré následne spracujú na mokrom pracovisku. Niektoré prvé pokusy suchého plstenia sme sa pokúsili formou experimentu spracovať aj mokrou technikou. Hotové výrobky žiaci dozdobili korálikmi a flitrami. Počas druhého vyučovacieho bloku sme sa venovali tkaniciam. Použili sme drevenú doštičku na tkanie a hrubšiu bavlnenú priadzu. Na záver niektorí žiaci skombinovali svoje výrobky do jedného celku.

Hodnotenie: Žiaci sa naučili nové techniky, ktoré ich veľmi oslovili. Pracovali kreatívne a našli rôzne spôsoby ich uplatnenia.

Výsledné práce žiakov:

Aktivita: **Plstenie**

Autorka: Eva Harmadyová

Tematický celok: Ľudové umenie

Ročník: druhý

Časový rozsah: 3 hodiny

Pomôcky pre učiteľa: kniha autorky Boženy Augustínovej 66 zím, kniha Oceán/DVD Oceán.

Pomôcky pre žiakov: plst', filc, textílie, kartónové podložky, nožnice, ihly, nite.

Výtvarné techniky: kombinovaním textilnej koláže a plstenia sa žiaci usilovali o vyjadrenie farebnosti života a bohatosti jeho foriem pod hladinou vody.

Ciele:

- oboznámiť žiakov s textilnými technikami a ich tvorcami,

- viesť žiakov k tvorivým a inovatívnym spôsobom vyjadriť myšlienku,
- rozvíjať motoriku, technickú zručnosť a emočnú inteligenciu.

Formy: skupinová forma.

Metódy: metóda štylizácie.

Pracovný postup:

Zvolili sme si farebne zjednotený podkladový materiál – filc. Dohodli sme sa, kto bude akého živočícha spracovávať. Žiaci vystrihli z textílie morského tvora a uložili ho na filcový podklad. Plstenou tkaninou vytvárali prostredie vody a vodnej flóry. Snažili sa jemnosťou vlákien napodobniť prúdenie, vlnenie či obmývanie predpripraveného objektu. Po vytvorení kompozície sme prácu zažehlili horúcou žehličkou cez baliaci papier. Napokon sme všetko poprišívali pomocnými veľkými stehmi a ihlami popripichovali, pripľstili k podložke. Po dohotovení sme pomocné nite vypárali.

Motivácia:

Vytvorenie spoločného celku a participácia na kolektívnom „veľkom akváriu“ motivovali žiakov k spolupráci na zaujímavom výtvarnom výsledku. Prostredníctvom videoprojekcie boli vtiahnutí do atmosféry ticha a bohatosti foriem života pod hladinou mora.

Príkladom tvorby textilných výtvarníkov a ich výtvarných diel boli žiaci inšpirovaní k zrealizovaniu vlastných výtvarných riešení.

Ukážky prác žiakov:

Záver

Učebný zdroj Využitie prvkov ľudového umenia v edukačnom procese výtvarnej výchovy je zameraný na tvorivé využitie podnetov z ľudového umenia v edukačnej praxi výtvarnej výchovy v základných školách, v základných umeleckých školách a na stredných školách umeleckého charakteru. V teoretickej časti sú spracované postupy jednotlivých výtvarných techník, praktická časť obsahuje zrealizované učebné jednotky tak, ako ich formou príprav navrhli účastníci vzdelávacieho programu. Tieto výstupy priamo deklarujú, ako dokážu účastníci vzdelávacieho programu využiť získané poznatky a zručnosti vo svojom edukačnom procese. Jednotlivé výtvarné techniky sú pre žiakov dobre zvládnuteľné, ak ich dokáže učiteľ vhodne prispôbiť veku a zručnostiam žiakov. Pre samotných žiakov sú takéto vyučovacie jednotky príjemným spestrením vyučovania výtvarných predmetov. Jednotlivé výtvarné techniky si vyžadujú aj špecifické pomôcky pre žiakov, ktoré musí učiteľ zabezpečiť, čo zvyšuje náročnosť takýchto vyučovacích jednotiek pre učiteľa.

Zoznam bibliografických odkazov

BALEKA, J., 1997. *Výtvarné umění*. Výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika). Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky. ISBN 80-200-0609-5.

FLEKOVÁ, R., 2014. *Hry s korálkami a drôtikmi*. Brno: CPress. ISBN 978-80-264-0579-5.

PIŠŮTOVÁ, I., 2012. *Zuzana Vaňousová – život a tvorba*. Bratislava: Ústredie ľudovej umeleckej výroby. ISBN 978-80-88852-96-4.

RYBÁNSKA, J., 2011. *Šnúry a pletence*. Bratislava: Ústredie ľudovej umeleckej výroby. ISBN 978-80-88852-83-4.

ŠKROVINA, M., 2002. *Malba na sklo*. Bratislava: Ústredie ľudovej umeleckej výroby. ISBN 80-88852-21-8.

Náš príbeh. ÚLUV – 70 rokov podpory tradičných remesiel na Slovensku. Katalóg výstavy 2015. Bratislava: Ústredie ľudovej umeleckej výroby. ISBN 978-80-89639-21-2.

Kruhy. Katalóg výstavy 2009. Bratislava: Ústredie ľudovej umeleckej výroby. ISBN 978-80-888-52-64-3.

Zdroje obrázkov:

<http://kultura.pravda.sk/galeria/clanok/339588-na-sklo-maluje-spomienky-aj-sny/>

<http://www.benackova.cz/cs/content/praha-muzika-na-most%C4%9B>